

boliki ter se na povečani fotografiji današnjega Trga revolucije iz obdobja med obema svetovnjima vojnama seznanil z njegovimi številnimi kronološko označenimi preimenovanji, odvisnimi od ideologije vsakokratne oblasti.

V prvem nadstropju se je obiskovalec s pomočjo besedil in fotografij ter dokumentov seznanil z zgodovinskimi podatki, da so namreč do šestdesetih let 19. stoletja Nemci v mestu ne samo prevladovali, temveč so brez večjih težav sobivali s Slovenci. Po uvedbi dualizma leta 1867 in francosko-pruski vojni v letih 1870/71 pa je prihajalo do vedno večjih razkolov. Ti so svoj vrh in preobrat dosegli leta 1918, ko je general Maister razpustil nemški mestni svet. Med obema vojnama so bili Nemci, čeprav že manjšina, gospodarsko še vedno zelo močni, zaradi prevelikih pričakovanj od nacistične Nemčije in njihovega delovanja med vojno pa jih je nova politična oblast po letu 1945 razlatala in iz Maribora so tako rekoč izginili.

Kronološki zgodovinski pregled razvoja zunanjih dogodkov je hkrati kontekst, v katerega je etnologinja Jerneja Ferlež umestila Poglobljeni pogled, del razstave z življenjskimi zgodbami nekaterih bolj ali manj znanih mariborskih posameznikov in družin ter z nekaj ohranjenimi predmeti, ki so ilustrirali dejanski utrip

tistega časa. Med njimi so se znašle življenjske zgodbe industrialcev, podjetnikov, županov, arhitektov, vojakov, slikarjev, filozofov, glasbenikov, zgodovinarjev, umetnikov, trgovcev ... pa zgodbe o društvnem, družabnem in vsakdanjem življenju, razvoju jezika, vere in šolstva.

Avtorji in oblikovalci razstave so pripoved o Nemcih, ki je bila bolj kot v zavesti Mariborčanov prisotna v njihovem nezavednem, namenoma prikazali v zatemnjenem prostoru brez dnevne svetlobe, odkrito ali bolj latentno prisotnost konfliktov med dvema narodnostnima skupnostma pa so v poglavju Zgodovinski lok nakazali s številnimi jelenjimi rogovi.

Edino okno na razstavi je skozi izrez na fotografiji slovesnosti leta 1913 odprtega državnega mostu gledalo na vrvež današnjega mostu čez Dravo. Najbrž so s to rešitvijo želeli poudariti, da se dogodki vrstijo, ljudje rojevajo in umirajo, stavbe in mostovi pa ostajajo.

Do konca leta 2012 bo Umetniški kabinet Primož Premzl v sodelovanju z Zavodom EPK 2012 in s Pokrajinskim arhivom Maribor izdal dva razstavna kataloga, slovenskega in nemškega, vsakega na okoli 240 straneh. V katalogih, ki ju ureja Jerneja Ferlež, bodo objavljeni fotografije in besedila z razstave.

UMETNOST IZ TOVARNE – KERAMIKA DEKOR

Narodni muzej Slovenije – Metelkova, 17. maj–30. september 2012

Razstava z zgornjim naslovom je bila kot ena od spremljevalnih prireditev ob drugem mednarodnem trienalu keramike UNICUM 2012 na ogled v stavbi Narodnega muzeja Slovenije na Metelkovi. Odločitev, da letošnjo spremljevalno prireditev posvetimo keramiki Dekor, ni bila težka. V kontekstu raziskovanja slovenske keramike je namreč tovarna fine keramike Dekor ostala bela lisa. Nanjo je na primer v zadnjem času v kontekstu raziskovanja Klemenčičeve tovarne keramike v Novem mestu opozorila Ivica Križ iz Dolenjskega muzeja. Narodni muzej Slovenije je ob različnih priložnostih pridobil izdelke keramike Dekor. V zadnjem času smo jih nekaj pridobili z donacijama sabljača Rudolfa Cvetka in telovadke Helene Zoe Vazzaz. Tudi to kaže na priljubljenost izdelkov v času od tridesetih do šestdesetih let 20. stoletja, saj sta jih oba uporabljala kot okras v svojih stanovanjih.

Naslov razstave je bilo precej težko izbrati. Želeli smo se izognili suhoparnim sintagmam, ki bi že vnaprej poudarile samo material in kraj. Že ta del razstave, s katerim se obiskovalci srečajo najprej, bi moral biti dovolj privlačen, da bi jih pritegnil, po drugi strani pa dovolj iskren, da o vsebini razstave ne bi vzbujal napačnih iluzij. Razstavljen namreč ni navadna uporabna keramika, torej tista, s katero se srečujemo v vsakdanjem življenju, ampak izdelki po modelih slovenskih predvojnih umetnikov in serijski izdelki, prav tako narejeni po takšnih modelih. Kompromis, da gre za neko vrsto umetnosti in da so bili artefakti vendarle izdelani v tovarni, se je s svojim sporočilom lepo vklopil tudi v temo letošnjega trienala, ki je bila raziskovanje in eksperimentiranje

s keramiko. Tudi keramika Dekor je namreč svojevrsten eksperiment, saj so v tem obratu uporabljali žgano glino in ne beloprstene keramike, ki je sicer značilna za vse preostale tovarne keramike na Slovenskem.

Tovarna je imela še eno tehnološko posebnost. Izdelke so namreč poslikavali z barvnimi glazurami in ne s keramičnimi barvami, kot je sicer v navadi. Poslikavo z barvnimi glazurami je pri nas uvedla keramična tovarna bratov Schütz v Libojah (nekdanja Keramična industrija Liboje). Oba obrata sta bila med seboj povezana, saj je v Dekorju nekaj časa delal tehnolog Karel Wutholen, ki je prišel iz Liboj (in se pozneje tja tudi vrnil).

Proizvodni program tovarne Dekor ima posebno mesto v zgodovini slovenske keramike. Temeljlil je na umetniških malih serijah in na serijski proizvodnji okrasnih predmetov za dom. Predvojni izdelki sodijo v okvir sloga *art deco*, ki je v Evropi kulminiral na svetovni razstavi leta 1925 v Parizu, ime pa je dobil šele precej pozneje. V času, ko je v oblikovanju in arhitekturi prevladoval modernizem, torej slog Bauhauusa, so bili živobarvni okrasni predmeti malce konservativna protiutež tedanjemu konceptu stanovanjskih interjerjev.

Tovarno Dekor je leta 1931 ustanovil gradbenik Jože Karlovšek, ki pa je bolj kot po svojem poklicu znan kot vnet zbiralec narodopisnega, predvsem folklornega blaga, predvsem ljudskih ornamentov. Zanimanje za keramiko je bilo v drugi polovici dvajsetih let in v tridesetih letih prejšnjega stoletja precejšnje, predvsem zaradi ustanovitve keramičnega oddelka pri Državni

* Doc. dr. Mateja Kos, dr. umetnostnozgodovinskih znanosti, muzejska svetnica, Narodni muzej Slovenije, 1000 Ljubljana, Prešernova 20, E-naslov: mateja.kos@nms.si

Martin Krpan.

Foto: Tomaž Lauko (arhiv NMS, N 10225 004)

Svečnik.

Foto: Tomaž Lauko (arhiv NMS, N 11092 003)

umetnoobrtni šoli v Ljubljani. Ta šola je bila edina umetniška šola v Sloveniji, izobraževala je tako kiparje kot keramike. S prihodom profesorja Františka Berana je bila pomembno zastopana tudi tehnologija izdelave keramike. Tovarno so zgradili po Karlovškovih načrtih, stala pa je v Zgornji Šiški, na ulici Pod hribom. Podrli so jo v devetdesetih letih 20. stoletja.

Že od vsega začetka je imela pomembno vlogo v slovenski keramični produkciji, saj so z osnutki, načrti, modeli in izdelki z njo sodelovali pomembni slovenski umetniki in umetnice, tako kiparji kot slikarji, med njimi Tine Kos, France Gorše, Tone Kralj, Zdenko Kalin, Karl Putrih in Hinko Smrekar. V njen program so bili vpeti tudi dijaki keramičnega oddelka, med njimi zelo nadarjeni dijakinja Mara Kralj in Dana Pajnič.

Najuspešnejše obdobje Dekorjeve keramike je bilo od ustanovitve do začetka druge svetovne vojne. To dokazujejo številni članki v sočasnem časopisju, ki so opozarjali na kvaliteto izdelkov in jih primerjali z uvoženimi. Že nekaj let pred drugo vojno se je Jože Karlovšek umaknil kot lastnik in kot direktor, tovarno pa so prevzeli drugi lastniki. Po vojni so Dekorjevci iskali svoje mesto v ponudbi okrasnih izdelkov za dom. Iskanje je bilo v različnih obdobjih različno uspešno. Takoj po drugi svetovni vojni je bilo malo manj uspešno, v petdesetih in šestdesetih letih pa je tovarna doživela svoj drugi razcvet in ponovni vzpon. Takrat so uporabili iste kalupe, s katerimi so želi uspehe pred vojno, le da izdelki niso bili več živih barv, ampak so jih glazirali s temno, skoraj črno glazuro, tako da so dajali vtis kovinskih odlitkov. Uspešnica je bila še vedno figurina Martin Krpan, za katero je model že pred vojno pripravil kipar Tine Kos. Pozneje je Dekor postal del podjetja Mercator in se preselil na Zbilje, kjer so v svojem posloplju imeli tudi trgovino. Kdaj natančno so prenehali delati, ni znano. Danes je posloplje povsem prezidano.

Intimnim stanovanjskim prostorom se je želela približati tudi postavitev razstave. Oblikovalca, absolventka arhitekture Mojca Gabrič in študent Fakultete za arhitekturo Vid Zabel, sta z leseno konstrukcijo in belim platnom različne gradacije postavila zaporedje manjših prostorov, ki so obiskovalca popeljali v

labirint, po drugi strani pa so s svojimi dimenzijami ponazarjali življenjsko okolje Dekorjevih okrasnih predmetov. Labirint je rabil tudi kot nadgradnja predstavitve gradiva. Obiskovalci so se lahko po njem sprehajali po različnih poteh, gradivo je bilo namreč grupirano glede na funkcijo, ne kronološko, tako da ni predpisoval nobene prave poti. Obenem je vzpostavljaj element presenečenja, podaljševal čas ogleda in onemogočal, da bi obiskovalec s pogledom zajel vse vitrine naenkrat. Takšna postavitev je gotovo dodana vrednost razstave, kjer je vse gradivo na ogled v 22 vitrinah.

Od zaprtja tovarne je minilo slabih dvajset let, vendar se zdi, kot da sploh ne bi obstajala, če njeni izdelki ne bi postali priljubljeni predmeti zbiralcev. Kljub široko zastavljeni akciji nagovarjanja obiskovalcev, nismo pridobili nobenih dokumentov, niti arhivskih virov niti katalogov izdelkov. Naše vedenje o Dekorju v glavnem temelji na izdelkih in nepopolni fotokopiji kataloga izdelkov, ki ga je Narodnemu muzeju Slovenije pred leti izročila ena od strank. Tovarniškega arhiva nismo uspeli izslediti, smo pa pridobili vrsto ustnih informacij o organizaciji dela, zaposlenih, proizvodnem programu in viziji podjetja.

S prvo razstavo Dekorjeve keramike v Narodnem muzeju Slovenije smo želeli opozoriti na tovarno in njeno pomembno vlogo v razvoju slovenske keramike, na njen vpliv na sodasno stanovanjsko kulturo, še posebej pa na njeno povezavo z likovno umetnostjo, predvsem s kiparstvom. Posamezna poglavja so v katalogu, ki je izšel ob razstavi, napisali Breda Ilich Klančnik, Nadja Zgonik in Bogo Zupančič.

Razstavljene predmete so poleg muzeja prispevali tudi zasebni zbiralci. Z njihovo pomočjo smo lahko pokazali, kako pester je bil proizvodni program.

Narodni muzej Slovenije še vedno vabi vse, ki imajo kakršne koli podatke o tovarni, njene kataloge, dokumente ali ohranjene predmete, naj nam to sporočijo. Radi bi namreč izpopolnili naše vedenje o tovarni, njenih zaposlenih, umetniških sopotnikih in še posebej o izdelkih. Skupaj bomo tovarno Dekor ohranili v spominu, saj je tega brez dvoma vredna.